

Elfenbenskysten: Fra afrikansk mirakel til borgerkrig

Guro Almås

Den 4. november 2004 brøt uroen igjen ut i Elfenbenskysten. Da angrep regjeringsstyrker opprørernes våpenlagre og franske styrker svarte med å ødelegge landets flyvåpen. Det vestafrikanske landet, som tidligere ble kalt et «afrikansk mirakel», har etter et mislykket kuppforsøk i september 2002 vært delt i et opprørerkontrollert og et regjeringskontrollert område. Landet står nå overfor trusselen om langvarig krig.

- Hvordan har konflikten i Elfenbenskysten oppstått?
- Hva kjemper de ulike gruppene for?
- Hvilken sammenheng er det mellom økonomisk nedgang og politisk konflikt?
- Hvilken rolle spiller nabolandene, den tidligere kolonimakten Frankrike og andre internasjonale aktører?

På 1960-, 1970- og begynnelsen av 1980-tallet ble Elfenbenskysten sett på som et land som hadde lyktes med å kombinere økonomisk vekst, sosial utvikling og politisk stabilitet. På begynnelsen av 1980-tallet hadde landet en av de høyeste inntektene per innbygger i Afrika sør for Sahara, og selv om inntektene var ulikt fordelt, var levestandarden generelt langt høyere enn i

andre afrikanske land. Elfenbenskysten ble også beundret for å unngå den politiske uroen og de voldelige konfliktene som preget mange av nabolandene. I dag er landet delt i et område kontrollert av regjeringen og et annet som er kontrollert av opprørere. Landet er preget av vold, fare for åpen krig og mangel på tillit til politiske ledere. For å forstå dagens situasjon i Elfenbenskysten må vi ta utgangspunkt i den økonomiske og politiske utviklingen som gjennom de siste tiårene har formet konfliktene mellom ulike grupper.

1960–1980: «Frankrikes utstillingsvindu»

I motsetning til mange andre tidligere franske kolonier valgte Elfenbenskysten etter uavhengigheten i 1960 å beholde sine tette økonomiske og politiske bånd til Frankrike. «Belønningen» for dette var store økonomiske investeringer og bistandsoverføringer. Franske selskaper

Konfliktfylt region

Vest-Afrika er en av verdens mest ustabile regioner. Borgerkrigene i Liberia og Sierra Leone har i flere år dominert nyhetsbildet fra denne delen av verden. Også en rekke andre land i regionen har vært rammet av borgerkrig, kupp og sosial uro. Og hele tiden befinner den regionale stormakten Nigeria seg på randen av statssammenbrudd. Her har vi å gjøre med konflikter som tilsynelatende har lite med hverandre å gjøre, men som likevel vikles inn i hverandre. De nasjonale konfliktene har hver sine særtrekk, samtidig som konfliktene blir vevd inn i hverandre gjennom økonomiske forbindelseslinjer, grensekryssende flyktninger og «profesjonelle opprørere», som beveger seg fra konflikt til konflikt. Kilde: *Internasjonal politikk 4–2004*

Hvordan er sikkerhets-situasjonen i Vest-Afrika?

Spent i Elfenbenskysten. Bidrar et betydelig fransk nærvær i Elfenbenskysten til å dempe gemyttene? Hva betyr det for regionen dersom også Elfenbenskysten kastes ut i det fullstendige kaos?

Elfenbenskysten: Fra afrikansk mirakel til borgerkrig

Hvordan har Elfenbenskysten vært et særegent land i Vest-Afrika?

har vært sterkt til stede i Elfenbenskysten, og inntil urolighetene de siste årene har det bodd en stor gruppe franskmenn i landet. Økonomien var i hovedsak basert på eksport av jordbruksvarer som kakao og kaffe, men landet opplevde også en viss industrialisering.

Hvordan markerer tiden rundt 1980 et veiskille for Elfenbenskysten?

Elfenbenskysten tok imot store grupper av innvandrere fra naboland som Burkina Faso, Mali og Guinea. Landet trengte arbeidskraft i jordbruket, og regjeringen **oppfordret til innvandring** ved å tilby innvandrere jord og være liberal med å utstede statsborgerskap. På grunn av regjeringens positive holdning til innvandring var innvandrerne en av de gruppene som var mest lojale overfor presidenten. Elfenbenskysten var attraktivt for mange i nabolandene, fordi det var rikere enn andre land i regionen. Samtidig bidro innvandrerne sterkt til å gjøre det økonomiske miraklet i Elfenbenskysten mulig.

Gjør greie for hvordan forholdet mellom Elfenbenskysten og den tidligere kolonimakten har utviklet seg i tiden etter frigjøringen.

Félix **Houphouët-Boigny**, som satt som president fra 1960 til sin død i 1993, undertrykte potensiell politisk motstand både ved å hindre andre politiske grupper i å stille til valg og ved å fengse motstandere og slå voldelig ned på opprør. Samtidig klarte presidenten og partiet hans å skaffe seg stor oppslutning, men opprettholdt også sin autoritet med mindre bruk av direkte undertrykking enn andre diktaturer. Dette var mulig på grunn av den økonomiske veksten og de statlige inntektene som kunne fordeles til viktige samfunnsgrupper for å «kjøpe» seg politisk støtte.

Hva menes med ivoirité?

Hva vil det si å bruke nasjonalistisk retorikk i politisk øyemed?

1980- og 90-tallet: nedgangstider, sosial protest og nasjonalisme

Ved begynnelsen av 1980-tallet hadde veksten i økonomien stagnert, og landets utenlandsgjeld økte sterkt. Prisene på kakao og kaffe falt, landets inntekter ble re-

duisert og Elfenbenskysten måtte ta opp stadig nye lån. Fra 1981 gjennomførte Elfenbenskysten, i likhet med mange andre afrikanske land, såkalte **strukturtilpasningsprogrammer** etter pålegg og oppskrift fra Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF) (se boks). Strukturtilpasningspolitikken ble et viktig politisk stridstema fra slutten av 1980-tallet. Store lønnskutt i offentlig sektor ble gjennomført: Universitetslærernes lønninger ble halvert over natten og studentene mistet stipend, gunstige boligordninger og gratis transport.

Opposisjonen protesterte mot de økonomiske nedskjæringene og mot reformene. Samtidig så folk at den politiske eliten beholdt privilegiene sine, mens resten av befolkningen fikk merke krisen på kroppen. Den økonomiske og sosiale **krisen** og protestene som fulgte, forsterket kravet om frie valg, som hadde blitt stadig mer høylytt utover i 1980-årene.

Opposisjonen hadde særlig støtte av radikale og intellektuelle i byene, med et sentrum blant studenter og universitetsansatte. Historielæreren Laurent **Gbagbo**, som var leder for det største opposisjonspartiet, Front Populaire Ivoirien (FPI), samlet også støtte i sin egen etniske gruppe, **bété**. Men det var president Houphouët's gruppe **baoulé** som dominerte politisk og økonomisk. Og det var også president Houphouët som vant det første frie valget, i oktober 1990, med 83 % av stemmene. Selv om opposisjonen nok hadde rett i en del av sine anklager om valgfusk, sto det klart for de fleste at Houphouët hadde en posisjon blant ivorierne som det var vanskelig å utfordre.

Splittelse i regjeringspartiet og strid om Alassane Ouattara

I desember 1993 døde president Houphouët-Boigny. Dette utløste en kort strid innad i regjeringspartiet **Partie Démocratique de la Côte d'Ivoire (PDCI)** mellom lederen for nasjonalforsamlingen, Henri Konan **Bédié**, og statsminister Alassane **Ouattara**. Bédié ble ny president og Ouattara tok like etter imot en stilling i IMF i Washington. Men Ouattaras støttespillere brøt noen måneder etter ut av regjeringspartiet PDCI og dannet sitt eget parti, **Rassemblement des Républicains (RDR)**, for å kjempe for Ouattara som kandidat til presidentvalget i 1995. Unge

Elfenbenskysten: Fra afrikansk mirakel til borgerkrig

Fakta om Elfenbenskysten

Flateinnhold:

322 460 km²

Folketall:

17,3 millioner

Forventet levealder:

42 år

Lese- og skrivekyn- dighet: 51 %

Religion: muslimer (35-40 %), kristne (20-30 %), tradisjonelle religioner (25-40 %)

Språk:

Fransk (offisielt), over 60 ulike språk

BNP per innbygger:

1400 dollar (2004)

Viktigste eksport-

varer: kakao (verdens største produsent), kaffe, tømmer, olje

Kilde: CIA World Factbook

reformvennlige krefter støttet opp om RDR, mens den gamle partieliten holdt seg til PDCI og Bédié.

Den politiske debatten i Elfenbenskysten kom nå i økende grad til å dreie seg om Alassane Ouattaras person. Han var en kontroversiell figur i ivoriansk politikk fra starten: Da han ble hentet inn som økonomisk rådgiver av Houphouët i 1990 for å rydde opp i den skakkjørte økonomien, hadde han vært sjef for den vestafrikanske sentralbanken og byråkrat i IMF, men var ukjent i ivoriansk politikk. I oktober 1990 ble han utnevnt til den nyopprettede posten som statsminister, og det var han som framfor noen ble stående som ansvarlig for gjennomføringen av de økonomiske innstrammingerne og for brutale reaksjoner mot opposisjonen. I tillegg ble det hevdet at Ouattara ikke var ivorianer, siden hans far kom fra Burkina Faso. Han ble derfor av mange sett på **som en utlending** som «ville komme og blande seg» i ivoriansk politikk.

Ivoirité

President Bédié, som var presset av et splittet parti og av økonomisk krise, tok i økende grad i bruk en **nasjonalistisk retorikk** (talemåter) for å ekskludere Ouattara. Han lanserte begrepet **ivoirité** for å fremme en ivoriansk stolthet og skape en fellesskapsfølelse og oppslutning om sitt parti. Ivoirité ble mer og mer tolket som en ideologi som rettfærdiggjorde utestenging og diskriminering av utlendinger og folk fra den nordlige delen av Elfenbenskysten. Det tidligere innvandringsvennlige regjeringspartiet uttrykte gradvis større skepsis til innvandrere og spilte på nasjonal stolthet. Ved presidentvalget i 1995 ble Ouattara nektet å stille på grunn av uenighet om nasjonaliteten hans. Ouattara og RDR forsøkte å utnytte dette til sin fordel ved å **presentere konflikten som etnisk og religiøs**. De mobiliserte befolkningen i nord, innvandrere og muslimer ved å si at de ble diskriminert av den politiske eliten på grunn av sin religion eller etniske tilhørighet. De to største opposisjonspartiene,

RDR og FPI, boikottet valget i 1995. Bédié ble da gjenvalgt i et valg med lav deltakelse.

Militærkupp og nytt kuppforsøk

24. desember 1999 ble Bédié avsatt i et **militærkupp**, og et militærstyre tok over makten fram til valget i oktober 2000. Valget endte med seier til FPI-lederen Laurent Gbagbo, som ble innsatt etter omfattende gatedemonstrasjoner mot generallen som hadde prøvd å kuppe valget. Men valget hadde igjen blitt boikottet av to av de tre største partiene, denne gang av PDCI og RDR. Laurent Gbagbo var altså, i likhet med Bédié fem år tidligere, valgt til president i et valg med lav deltakelse og stor strid rundt valgreglene. I likhet med sin forgjenger led han derfor under en mangel på politisk tillit, selv om det også var en betydelig gruppe som støttet han. I likhet med Bédié brukte også han nasjonalistisk retorikk for å vinne oppslutning.

I september 2002 kom så et **nytt kuppforsøk**. I likhet med kuppet i 1999 startet det som et opprør blant misfornøyde militære, men det utløste snart et landsomfattende opprør som splittet landet. Opprørerne mislyktes i å styrte presidenten, men tre opprørsgrupper klarte etter hvert å ta kontroll over store områder i nord og vest.

I mars 2003 ble det forhandlet fram en fredsavtale i Linas-Marcoussis i Frankrike, kalt **Marcoussis-avtalen**. Avtalen satte ned en såkalt forsoningsregjering der presidenten ble tvunget til å ta inn representanter for opprørsgruppene og opposisjonspartiene i regjeringen. I tillegg ble regjeringen pålagt å gjennomføre store politiske reformer, blant annet å endre grunnlovsartikkelen om valgbarhet (hvem som har rett til å stille som presidentkandidat) og om statsborgerskap, samt lovgivningen om retten til jord. Opprørerne på sin side måtte forplikte seg til å delta i avvæpningsprogrammer samt at landet skulle gjenforenes under regjeringen i Abidjan.

Dagens konflikt: hva kjemper partene om?

Det er uenighet blant partene i konflikten og internasjonale kommentatorer om hvem opprørerne representerer og hvor stor oppslutning de har. De tre opprørsgruppene som har kontroll over den nord-

Hvordan illustrerer konflikten i Elfenbenskysten at «borgerkriger smitter over» til andre land?

Hvilken rolle spiller Frankrike i konflikten?

Verdensbankens og IMFs strukturtilpasningsprogrammer

Tiltak for å få slutt på gjeldskrisen mange u-land kom i tidlig på 1980-tallet og utover. Tiltakene inneholdt økonomiske reformer som skulle redusere underskuddene i statsbudsjettene, få balanse i økonomien og gjøre landene i stand til å betjene gjelden sin. Men programmene hadde ofte negative sosiale konsekvenser, blant annet fordi de krevde innstramminger i offentlig sektor som førte til arbeidsledighet, reduserte lønninger og kutt i subsidier. Reformene møtte stor motstand i mange afrikanske land, både fordi de ble sett på som usosiale og fordi den sterke innflytelsen som vestlige land øvde over de afrikanske landene av mange ble oppfattet som en ny form for kolonialisme og innblanding i deres politikk.

Elfenbenskysten: Fra afrikansk mirakel til borgerkrig

lige og vestlige delen av landet, har slått seg sammen i en politisk sammenslutning som kaller seg **Forces Nouvelles** («Nye krefter»). Deres mål er, ifølge dem selv, å bekjempe det de mener er en fremmedfiendtlig og rasistisk politikk fra landets elite, og å få til rettferdige valg. Der krever de at

Alassane Ouattara kan stille som presidentkandidat. Forces Nouvelles ser på Marcoussis-avtalen som en seier fordi den pålegger president Gbagbo å endre lovene om statsborgerskap og utvide retten til å stille til valg. De nekter å delta i avvæpningsprogrammer før de ser at Gbagbo gjennomfører reformene. Dessuten hevder de at avvæpningen også må gjelde militsgruppene på den Gbagbo-vennlige siden. Også partiene som er i opposisjon (med PDCI og RDR som de største), støtter seg til Marcoussis-avtalen og krever at Gbagbo gjennomfører de lofte reformene og dessuten gir reell makt til ministrene fra opposisjonen.

Forholdet mellom Forces Nouvelles og Ouattaras parti RDR er uklart, men det er sannsynligvis en forbindelse mellom dem. Opprørerne rekrutterer folk fra både Elfenbenskysten og nabolandene – blant annet blir **tidligere soldater fra borgerkrigen i Liberia rekruttert til begge sider av konflikten**. Det blir antatt at opprøret ble forberedt i Burkina Faso – forholdet mellom Elfenbenskysten og Burkina har lenge vært konfliktfylt. Antakelig er opprøret også støttet av andre opprørsgrupper i Afrika. Dessuten mener mange at **franske interesser** er involvert i opprøret og at franske kilder har vært med å finansiere det. Franske selskaper har store økonomiske interesser i Elfenbenskysten. Mens de tidligere PDCI-regjeringene var svært franskvennlige, har Gbagbo forsøkt å redusere Elfenbenskystens økonomiske avhengighet av Frankrike. Dette blir sett på som en grunn til at Frankrike ønsker å fjerne Gbagbo.

Gbagbo, på sin side, kjemper for å beholde sin legitimitet som valgt president. Mange av hans støttespillere går langt i å antyde at opprøret først og fremst er et angrep på Elfenbenskysten utenfra. Hans hovedagenda er derfor å avvæpne opprørerne og få hele landet tilbake under regjering-

ens kontroll. Det er en utbredt oppfatning at Marcoussis-avtalen er diktert av franskmennene og at Frankrike opptrer som et talerør for hele det «internasjonale samfunnet».

På grunn av franskmennenes historiske rolle som koloniherrer, deres sterke interesser i landet og økonomiske overlegenhet finnes det en **sterk mistillit** til Frankrike som Gbagbo kan spille på. Mistilliten kom tydelig til syne i november 2004 da franske styrker utraderte Elfenbenskystens flyvåpen som en reaksjon på at åtte franske soldater ble drept da regjeringsstyrker angrep opprørernes våpenlagre. Denne hendingen utløste voldelige aksjoner i den største byen, Abidjan, med militsbevegelsen «De unge patriotene» og andre som er frustrerte over Frankrikes maktbruk overfor Elfenbenskysten, i spissen.

Aksjonene rettet seg mot franske sivile – og franskmenn og andre europeere måtte evakueres fra landet. Det oppsto også kamper mellom ivorianske og franske styrker. At uroen denne gangen gikk ut over europeere, bidro nok til å gi Elfenbenskysten bred mediedekning i noen dager også i Norge. Observatører advarte senere mot at aksjonene ville rette seg mot ivorianere med utenlandsk bakgrunn etter at franskmennene var reist. Fransk aggresjon mot Elfenbenskysten nærer på denne måten opp under ekstrem nasjonalisme og bidrar til å provosere fram vold.

Løsning på krisen?

Hvis det skal være noe håp om en fredelig løsning på krisen, synes det klart at det trengs reformer som utvider retten til statsborgerskap og stemmerett, og som tillater Ouattara å stille til valg. Men slike reformer kan ikke påføres landet av tidligere undertrykkere. Det er derfor avgjørende at det nå er afrikanske land som har ansvaret for de internasjonale fredsmeklingsforsøkene for Elfenbenskysten, og at den franske aggresjonen tar slutt.

Mange ivorianere har en begrunnet skepsis til den tidligere kolonimakten og vestlige land som opptrer som Frankrikes allierte, og vil aldri kunne godta en løsning som framstår som diktert av «Vesten».

Alle arbeidsoppgaver og nettsadresser: **se under.**

FN-styrker. Siden april 2004 har FN hatt den fredsbevarende styrken UNOCI stående i Elfenbenskysten. Samtidig har Sikkerhetsrådet gitt franske styrker mulighet til å ta i bruk alle nødvendige midler i deres støtte til UNOCI og om nødvendig gå imellom krigførende parter.

Foto: un.org

Hvordan er Elfenbenskysten i dag delt langs etniske, politiske og religiøse linjer?

Diskuter påstanden: «Det som ofte blir framstilt som en etnisk-religiøs konflikt, har sterke økonomiske røtter.»

Guro Almås skriver hovedoppgave i statsvitenskap om Elfenbenskysten.